

علی نعیم الدین خانی

نگاهی به پایگاه اینترنتی حدیث نت نخستین پایگاه حدیثی شیعه، چالش‌ها و بایسته‌ها

اشاره

روایات اسلامی که بعد از قرآن کریم دومین منبع اصلی دین به شمار می‌رود، از اهمیت زیادی در فهم احکام الهی و نیز ترویج اخلاق اسلامی در جامعه برخوردار است. از این رو، ایجاد و گسترش پایگاه‌های حدیثی به منظور نشر حدیث و معارف اهل بیت (ع) ضروری به نظر می‌رسد و توجه خاص مراکز و مؤسسه‌هایی را که در این زمینه فعالیت می‌کنند، می‌طلبد.

پایگاه حدیثی مؤسسه تحقیقاتی دارالحدیث با نشانی www.hadith.net که تنها پایگاه تخصصی حدیثی شیعه محسوب می‌گردد، اگرچه بنا بر اظهار نظر مسئول این پایگاه، هدف اصلی از تأسیس آن، معرفی مؤسسه فرهنگی دارالحدیث است، اما کاربران و محققان علوم حدیث از این پایگاه انتظارات زیادی دارند و خواستار ارائه هرچه بهتر و مطلوب‌تر مباحث حدیثی می‌باشند.

ضمن تقدیر و تشکر از زحمات و تلاش‌های مسئولان محترم این مؤسسه، نکاتی را جهت بهبود و کارآمدی هرچه بیشتر پایگاه مذکور متذکر می‌شویم. باشد که در آینده‌ای نزدیک شاهد ارتقاء کیفی چنین پایگاه‌هایی باشیم تا مسیر پژوهش و نگارش برای محققان علوم اسلامی هموار گردد و قدمی هرچند کوتاه در عرصه بهینه‌سازی فرهنگ اطلاع‌رسانی و استفاده‌شایان و شایسته از ابزارها و فناوری‌های روز برداشته شود.

۱. محتوای پایگاه

تنوع مطالب و تعدد عناوین مرتبط، موجب غنای محتوایی و ارزشمندی یک پایگاه و استفاده فراگیر و روزافزون کاربران می‌شود و این خود، از ویژگی‌های ممتاز سایت‌های اینترنتی می‌باشد. اما به نظر می‌رسد عناوین مطرح شده در بخش‌های مختلف پایگاه حدیث‌نت کافی نبوده، تمام موضوعات حدیثی را در بر نمی‌گیرد؛ مثلاً مطالب ارائه شده در بخش «حدیث»، برای یک پایگاه حدیثی بسیار اندک و اجمالی است. در حالی که می‌توان مباحث جدید و موضوعات دیگری را نیز به آن افزود. با توجه به اینکه کاربرانی که به چنین منابع رایانه‌ای مراجعه می‌کنند، در سه سطح: «عمومی، پژوهشگران و متخصصان علم حدیث» خلاصه می‌شوند، باید در عرضه متون حدیثی و آثار مرتبط به علم حدیث، سطوح مختلف مذکور در نظر گرفته شود و مطالبی از قبیل: مباحث روز حدیثی، احادیث اخلاقی، روایات فقهی، تاریخ حدیث، مباحث رجالی به شکل تخصصی، گفتگوهای حدیثی، مقالات متنوع و روزآمد حدیثی و رجالی، معرفی نرم‌افزارهای روایی و رجالی و نیز آموزش‌های حدیثی در این پایگاه گنجانده شود و از ارائه موضوعات صرفاً کلی پرهیز گردد.

قسمت «نشریه» که در بخش محصولات ارائه شده، می‌توانست به صورت بخشی مجزا عرضه گردد و شامل مطالبی چون: مقاله‌های مطبوعاتی در زمینه حدیث، اخبار حدیثی، گزارش‌های حدیثی و دیگر موضوعات موجود در مطبوعات داخلی و خارجی باشد. در خصوص تعداد نشریات پایگاه نیز باید گفت که عناوین پنج‌گانه مذکور کافی نیست و می‌توان نشریات بیشتری را در این زمینه معرفی کرد.

افزون بر این، در برخی از بخش‌های اصلی و یا فرعی برنامه، عنوان‌هایی مطرح شده که هیچ ارتباطی با مباحث حدیثی ندارند و حال آنکه می‌توان آنها را حذف نمود و موضوعات جدیدتر، کارآمدتر و مرتبط‌تر را عرضه کرد؛ به عنوان نمونه، در بخش «قرآن» عناوینی مطرح شده که ارتباط نزدیکی با این علم نداشته، نیاز یک پژوهنده حدیثی را برطرف نمی‌سازد، مانند سیر تدوین قرآن و مراتب آنس با قرآن.

در قسمت «تفسیر روایی» در بخش قرآن که تنها به معرفی تفاسیر روایی بسنده شده

است، می‌توان به منظور ایجاد غنای بیشتر برنامه، متن یک یا چند تفسیر روایی مهم شیعه را گنجانده و یا کتب حدیثی شیعه را بر اساس موضوع و یا ترتیب خاصی چون: اخلاقی، تفسیری، فقهی، ادعیه و توحیدی مرتب نمود و در ذیل هر موضوع، چندین کتاب روایی مهم شیعی را عرضه داشت.

نمونه دیگر به قسمت «آشنایی با مراکز حدیثی» مربوط می‌شود. اولاً: فقط هشت مرکز معرفی شده و تمامی مراکز حدیثی موجود ارائه نشده‌اند. ثانیاً: توضیحات مرتبط با مراکز حدیثی، بسیار اندک است و برای شناسایی یک مرکز حدیثی و ارائه ساختار و فعالیت‌های آن کفایت نمی‌کند؛ مثلاً بهتر است در معرفی مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، بخش حدیثی‌اش بیشتر از بخش‌های دیگر آن تبیین گردد و مطالب و دستاوردهای حدیثی این مرکز برجسته‌تر و مفیدتر ارائه شود.

همچنین، در بخش «دیگر پایگاه‌ها» مناسب است که به طور اجمالی و در طی چند سطر، دورنمایی از محتوا و امکانات پایگاه‌های ارائه شده را ترسیم کرد و نوع و مقدار مطالب اختصاصی آن سایت به حدیث و علوم مربوط به آن بیان گردد تا کاربر در انتخاب پایگاه دلخواه دچار زحمت نشود.

در بخش «پژوهش‌ها»، بسیاری از عناوین پژوهشی مانند: پایان‌نامه‌های حدیثی و طرح‌های حدیثی انجام شده یا در دست اقدام، مورد غفلت گرفته است و در قسمت آشنایی با کتب حدیث شیعه و یا مؤلفان و روایان حدیث شیعه، تعداد کتب، مؤلفان و روایان مزبور خیلی اندک است و توضیحات مربوط به شرح حال نویسندگان نیز کافی نیست. به طوری که در قسمت آشنایی با کتب تنها ۱۹ کتاب روایی معرفی شده و در قسمت آشنایی با مؤلفان حدیث شیعه صرفاً ۱۰ نفر معرفی گردیده و یا قسمت «آشنایی با روایان» فقط شامل ۱۸ راوی می‌باشد.

هرچند دسترسی به متن کتب حدیثی به همراه قابلیت‌هایی مانند ذخیره مطالب و گرفتن رونوشت (کپی)، از جمله مزیت‌هایی این پایگاه به شمار می‌رود، ولی به طور کلی، این سایت از لحاظ حجم محتوایی و یا نوع امکانات جوابگوی کاربران، محققان و اندیشمندان علوم حدیث نمی‌باشد.

گفتنی است که بخش کتابخانه حدیث‌نت، در حال حاضر غیر فعال است. با توجه به

اینکه بخش مذکور اهمیت فراوانی در ساماندهی امر پژوهش دارد، امید است که به‌زودی، این کتابخانه حدیثی راه‌اندازی شود و مدرسان پژوهشگران و کاربران باشد. بدیهی است که ارائه کتب به ترتیب الفبایی و یا موضوعی، نمایش متن کتب مهم حدیثی و در دسترس قرار دادن قابلیت جستجوی قوی در کتب و متن از جمله ویژگی‌های کارآمد و ارزشمند یک کتابخانه اینترنتی است که انتظار می‌رود مورد توجه قرار گیرد.

۲. ساختار پایگاه

ساختار علمی و منطقی مباحث ارائه شده در هر پایگاه به برقراری ارتباط سریع کاربر با محتوای آن یاری می‌رساند. اما متأسفانه در پایگاه حدیث‌نت، وحدت منطقی و ساختار علمی خاصی در تنظیم و عرضه مطالب دیده نمی‌شود. در قسمت «دانستی‌ها» در گزینه آشنایی با کتب حدیث شیعه، ترتیب خاصی رعایت نشده است. در حالی که بهتر بود بر اساس اهمیت کتب، تاریخ تألیف و یا نوع موضوعات به چینش و دسته‌بندی کتاب‌ها اقدام می‌شد.

همچنین، عناوین اصلی در صفحه آغازین نیز بر مبنای یک ملاک منطقی ارائه نشده‌اند؛ زیرا برخی موارد مثل گزینه «امام علی(ع)» را می‌توان در گزینه «پیامبر و اهل‌بیت(ع)» گنجانده و نیازی به تفکیک آن نمی‌باشد. برخی از گزینه‌ها مانند: «ویژه» در نگاه نخست مبهم می‌نماید و گویای محتوای آن نیست و تا زمانی که صفحه مربوطه گشوده نشود، مطالب آن دانسته نمی‌شود.

در بخش «دیگر پایگاه‌ها» ضمن اندک بودن سایت‌های ارائه شده، نام یک پایگاه (www.alhikmet.com) به صورت تکراری درج شده و در برخی موارد نیز موضوعات با یکدیگر تداخل پیدا کرده است. بدیهی است عدم ارائه آنها تحت یک عنوان مشترک و یا در بخش مربوطه، موجب سردرگمی کاربران خواهد شد؛ مثلاً در دو بخش «دانستی‌ها» و «پژوهش‌ها»، گزینه آشنایی با مراکز حدیثی تکرار شده است.

در بخش «ویژه» عناوین مطرح شده دسته‌بندی خاصی ندارد و گزینه «چهل حدیث برای جوانان» زیر عنوان «گوناگون» آمده است، در حالی که منطقی‌تر آن است که ذیل عنوان «جوان» ارائه شود.

آشنایی با مراکز حدیثی

- پژوهش‌کننده باقر العلوم علیه السلام
- دفتر تحقیقاتی یاسین
- مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی
- مرکز معجم فقهی
- مرکز مطالعه و تحقیقات اسلامی «پژوهشگاه»
- مؤسسه آل البيت عليهم السلام
- مؤسسه تحقیقاتی امیر المؤمنین علیه السلام
- مؤسسه نشر حدیث اهل البيت عليهم السلام

همان طور که گفته شد این گونه نواقص و ضعفها ناشی از فقدان وجود یک ساختار علمی دقیق و دسته‌بندی منطقی مبتنی بر مباحث حدیثی در ارائه اطلاعات می‌باشد.

۳. سرعت دستیابی به اطلاعات

در عرصه اطلاع‌رسانی به ویژه اینترنت، سرعت در انتقال اطلاعات و سهولت در دسترسی به محتوا، دو ویژگی اساسی می‌باشد. کسانی که در پایگاه‌های جهانی به جستجو می‌پردازند، دوست دارند تا در کوتاه‌ترین زمان ممکن به اطلاعات موجود در سایت دست یابند. این نکته به خصوص با توجه به سرعت اندک اینترنت در ایران، از اهمیت دو چندان برخوردار است. از این رو، در بسیاری از پایگاه‌های اطلاع‌رسانی حجم بسیاری از اطلاعات در صفحه نخست ارائه شده و یا حداکثر در صفحات بعدی پایگاه قرار دارند. اما در پایگاه حدیث‌نت، این مشکل وجود دارد که برخی مطالب آن در لایه‌های پنهان عرضه شده و چندان زود هنگام قابل دستیابی نیست؛ به عنوان مثال، در بخش «قرآن» باید مسیری طولانی را طی نمود تا به موضوع مورد نظر رسید (قرآن - پیرامون قرآن - نرم‌افزارهای قرآنی - نرم‌افزار نظر). همین‌گونه است وقتی که می‌خواهیم به متن نشریات موجود در بخش «محصولات» دست یابیم (محصولات نشریه - فصلنامه علمی تخصصی علوم حدیث - انتخاب جلد مورد نظر - فهرست موضوعات - متن دلخواه).

بهترین روش رفع این نقیصه آن است که نظیر پایگاه‌هایی مانند تیبیان (www.tebyan.net) عناوین موضوعات در هر یک از گزینه‌های اصلی را

تا حد امکان به شکل کرکره‌ای عرضه داشت تا کاربران اینترنتی در وهله اول، مطالب هر قسمت را مستقیماً مشاهده کنند و آنگاه در کمترین زمان به موضوع دلخواه خویش برسند؛ به عبارت دیگر، محقق در همان صفحه نخست به جزئی‌ترین موضوع دست یابد و نیازی به جستجوی زیاد نداشته باشد.

۴. گرافیک پایگاه

موضوع ایجاد جذابیت در روش‌های تبلیغ بسیار حائز اهمیت بوده و در انتقال پیام زود هنگام و اثربخش به مخاطب نقش مهمی را ایفا می‌کند. در پایگاه‌های جهانی نیز که از جمله مهم‌ترین ابزارهای تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی در عصر حاضر به شمار می‌روند، رعایت این اصل، تأثیرات بسزایی را در جلب مخاطبان و کاربران به دنبال خواهد داشت. خاصه در صفحه آغازین هر پایگاه که به عنوان «صفحه اصلی» به شمار می‌رود.

حدیث‌نت از نظر گرافیکی و طراحی یک سایت مطلوب، اشکال‌های فنی قابل توجهی را داراست. از جمله اینکه زمینه رنگ صفحه نخست و گزینه‌های موجود در آن، بسیار نزدیک به هم است و این امر باعث شده تا بخش‌های مختلفی که در این صفحه ارائه گردیده، از شفافیت و خوانایی لازم برخوردار نباشد. همچنین، عدم استفاده بهینه از فضای موجود در این صفحه، از جذابیت و گیرایی این پایگاه کاسته است. در حالی که بهره‌گیری از تصاویر و طرح‌های مرتبط با محتوا و قابلیت‌ها، کاربران را در امر تحقیق و جستجو در قسمت‌های گوناگون سایت به نحو شایسته‌ای مدد می‌رساند.

افزون بر این، در دیگر صفحات نیز بهتر است علاوه بر ارائه اطلاعات، از تصاویر گویای مطالب هر قسمت کمک گرفته می‌شود؛ زیرا عرضه اطلاعات حدیثی صرف، از جذابیت مطلوب برای ایجاد ارتباط با کاربران می‌کاهد و باعث خستگی آنان می‌شود.

سخن آخر

در مقایسه پایگاه حدیث‌نت با دیگر پایگاه‌های حدیثی شیعه و سنی، باید اذعان داشت که سایت «الحدیث» با وجود ویژگی‌های مفید و اطلاعات سودمندش، از نقایص و کاستی‌هایی چند نیز برخوردار است که در این سطور به برخی از آنها اشاره شد.

در مجموع، در این پایگاه مطالب متنوع حدیثی و عناوین و موضوعات کافی و فراگیر برای به انجام رساندن یک پژوهش حدیثی ارائه نگردیده و ابزارهای لازم برای جستجو و گزینه‌های مرتبط با آن، گنجانده نشده است. قابلیت‌هایی نظیر: نمایش ریز موضوعات عناوین کلی در صفحه آغازین پایگاه؛ عرضه عنوان‌های متنوع و کاربردی در هر بخش؛ دستیابی به شروح حدیثی و ترجمه کتب روایی؛ ارائه احادیث فقهی، احادیث مرتبط با آیات، شأن نزول‌ها و مطالب تخصصی چون اعتبار سند حدیث و راویان؛ توجه به نیاز کاربران و نیز رعایت ساختار منطقی و موضوعی در عرضه مطالب و فهرست‌ها، همگی از ویژگی‌های یک پایگاه حدیثی جذاب و کارآمد به شمار می‌رود که باعث افزایش کارایی برنامه و مراجعه کاربران بیشتر به پایگاه خواهد شد.